

A mozdulatlanság örökbefogadása, Bari Károly életműkötetete monumentális – és ezt leírni nem veszélytelen. Amit a „monumentális” jelzővel illetünk, attól könnyebb megilletődni, zavarba jönni, és még könnyebb nem-megér-

30 Kustos Júlia

VIHAROK METSZETEIRŐL

Bari Károly: *A mozdulatlanság örökbefogadása. Összegyűjtött versek, prózai írások és képzőművészeti alkotások 1966–2018*

lenekké válnak számukra. Az alkotás a zsenin keresztül leveti magáról a befogadót, távol taszítja az értelmezőt a leírható líra- és prózapoétikáktól. Minél inkább piederasztálra emeljük ezeket, annál nehezebb áhítat, homályosság, tapogatózás és félelem nélkül gondolkodnunk (írunk) róluk. És ami közös ezekben az alkotókban: szövegük hatással van, ráíródik a róluk való beszédmód nyelvére. Saját megnyilatkozásainkba önkéntelenül belevegyítjük szerzői nyelvüket.

Miért írok erről? Azért, hogy némiképp körülhatároljam Bari Károly egy kötetben kiadott életművének jellegét. Olyan szerzők mellé helyezem, akik már kanonizálódtak, vagy elindultak a kanonizáció útján, és pontosan azért (vagy éppen annak ellenére) tartom fontosnak hangsúlyozni ezt, mivel a szerzői életműben komoly kérdéseket vet fel a hangos, korai siker, a fogadtatás milyensége, politikai töltete, a versekből kiolvasható üldözöttség- és befogadatlanság-narratíva. Másrészről pedig pozícionálni szeretném azt a meglehetősen ambivalens kiindulóhelyzetet, amelyben magamat találok: lenyűgözöttnek lenni, de nem meghajolni *A mozdulatlanság örökbefogadása* előtt. Tudni róla és felkészülni rá (valamint tudatni és felkészíteni a kötet olvasóit), hogy a kötetéről való beszédet áthathatja ugyanaz a láz, amelyik a verseket felépíti, mégis célként kitűzni a demisztifikálást. Közelebb léptetni Bari Károlyt és életművét – olyan módon, hogy egyszerre a szövegek sodrában úszhassak és ellenükben mozoghassak, hogy létrejöhessen egy olyan nézőpont, amivel a szövegek talán nem számolnak, de ami a szövegekkel számolni képes.

teni, nem merni megközelíteni. Hatalmas világokat mozgató szerzőket illetünk ezzel a jelzővel, vagy éppenséggel olyan érzékenységgel olyan alkotókat, akik egy enteriőr leírásával képesek Európa eddigi történetét tematizálni. Közös lehet az olvasókban, amikor ezekhez a szerzőkhöz fordulnak, hogy az alkotóban felmagszalt zseni miatt szövegek megközelíthet-

Bari Károly szövegeit két nagyon izgalmas kérdéskör, a képalkotás metodikája, illetve a szövegdinamika köré tudnám rendezni. A szerző líranyelvének szembeötlő, jellegzetes jegyeit akár néhány vers elolvasása nyomán felismerhetjük. A versek túlnyomó részében megjelenő apokaliptikus hangulatiság és képek szinte kivétel nélkül mozgalmasak, és össze- 31
gyűlnek egy, a versnyelvben elmosódó, másodlagos, jobbára csak megkezdett, mintegy felszívódó cselekedettel. A vers kiindulópontja (például a lírai én távozik valahonnan: „Ne lásson senki engem, hűséges hazátlant, / árulók asztalánál országért sírni, eljöttem / messze”, elhagy valakit: „Nem halok meg / csak elhagylak, / elmegyek a föld alá, a kibontott mélységbe”, harcol valamivel stb.) köré épített ellenpontoszó erők miatt a „cselekmény” súlytalanává válik. A lírai én hozzátapad környezetének elemeihez, a megidézett alakokhoz; szerves része a természetnek, ugyanakkor antropomorfizált környezeteket is megidéz. Bari ezzel az eljárással folyamatos határhelyzetté alakítja verseit; az emberi világ telítődik mágiával, fenyegető környezeti elemekkel, és ezen környezeti elemek veszélyt sejtető vonása éppen hogy humán mivoltuknak köszönhető. Képalkotásában tehát szervességre törekszik, ezért fordul a természeti képekhez és egyáltalán a természethez, amely mintegy az univerzum működését irányítandó, az emberi időtapasztalatot is saját törvényeinek rendeli alá (ehhez lásd a *Cigányok sírjánál* című versből: „Keserves gönceink rákövültek az időre, / farkas-szilaj szemükben elparázsolt a tűz, / szívük kamráiban gyökerek dörömbölnek, / arcukon ezüsthályol fénylik: csiganyál.”, illetve az *Utószó* egy mondatát: „Az igazi tehetség által írt versek részei a természetnek.”). A képek létrehozásakor törekszik szokatlan, de nem távoli jegyek összeolvasztására (például a *Mise Devláért* című vers „varjúöreg asszonyai”), melyeket aztán végig mozgásban tart, így biztosítva a vers működését. Ezek a kitartott képek adják a feszültséget, és léptetik át az olvasót Bari elvéthetetlenül egyedi szövegvilágába. Másfelől pedig a lírai én köré kiépített világ a fókuszváltásokkal olyan atmoszférát alkot meg, amelyben egyre életlenebb lesz az eleinte központi figuraként, kiindulópontként megjelenített alak. A háttér és az előtér vizuálisan egybemosódik – mint egy sötét pasztellkép –, szervességét tekintve pedig egyre kevésbé szétszalazható. Ezeknek az eljárásoknak az összessége adja a versek auráját. És ezek a poétikai eljárások uniformizálhatják valamelyest a szövegek dinamikáját, mert általában egy sűrűsödő és egyre hangosabbá váló profetikus megszólalással operálnak (néhány versvég álljon itt példaként: „krétaírás: életet vesz, ki szabadságért sír!”, „bizalmatok rézkrajcárjaival / megajándékozatok!”, „hamuvá átkozlak, / hajlongó sors!”, „mozdulatlan testedet / esővel késeli meg a gyilkos szél.”).

Nagyon sűrű lírai beszédmóddal állunk szemben, amely annyi gondolati síkot rétegel egymásra és rendel egymás mellé, hogy általában ellehetetleníti az első olvasás általi befogadás, megértés lehetőségét. A próféta hang és az egymás mellett futtatott képek, szólamok szálai súlyosak 32 – és tagadhatatlan, hogy tolakodónak, kiüresedőnek, túllontúl grandiózusnak hathatnak. A versek amilyen egyszerűen képesek az olvasó magával ragadására, ugyanolyan könnyen válnak keménnyé, rideggé, fárasztóvá. Így a Bari-költészet olvasásának leginkább sikerre vezető metódusa (véleményem szerint) az, ha sokszor, de kevés szövegre fókuszálunk. Ez egyrészt azért tűnik célszerűnek, mivel a szövegek hangulatisága nagyon hasonló, azonban nem összefüggő narratívaként való olvasásuk meglehetősen nehéz. Másrészt így elkerülhető, hogy a szövegek egymásutánisága miatt érzett retorikai homogenitás (az apokalipszis egy levegővételekre sorjázott képei) megakasszon, tévútra vigyen. Az „egy levegővételes” megszólalásmód grammatikailag a rendkívül nagy számú mellé- és alárendelésben mutatkozik meg, illetve abban, hogy mondatai akár egész oldalakon keresztül futnak.

A versek mozgalmassága az egész életműben szüntelenül nyomon követhető – az egyedüli kivételt talán a *Motyogva* című ciklus képezi, amely sokkal lecsupaszítottabb, szikárabb nyelvvel operál. A *Motyogva* versei ugyanakkor olyanok, mintha egy Bari-vers röntgenképei lennének: a szövegek egyes helyei, a lecsupaszított csontok kinyilvánítják a rájuk építendő hús és izom helyét, de semmiképp sem azok hiányát mutatják. Találhatók itt szereplíra-kísérletek (*Vajda János közkatona imája... , Pi-kuan*), és szikárságukban kemény és kegyetlen szövegek (*Szabadság, Ne felejtsek*).

A cigány identitás és a cigányság helyzete visszatérő kérdéskör, és az egyes versekben, képekben, valamint *A páva történetében* is (ez utóbbihoz egy izgalmas szöveg jelent meg ez évben a Literán Borbély Andrástól).¹ A kapott szerepminták kérdésköre (*Menyasszonykérő*), a visszaemlékezés természete és nehézségei (némi romantizált archetípus-vázlattal: *Hegedűk vijjogásából*), a szereptől, hagyománytól, tradíciótól való elszakadás helyzete (*Kínom indított útnak, Éjszakai utazás, Angyalok, kutyák, varjak, cigányok*) gyakran tematizálódik a versekben.

A Bari kötetében található rajzok, valamint a szöveg és kép határán mozgó képversek a szövegvilághoz hasonlóan egyedítik alkotójukat. Kézjegye markáns, határozott, témái és figurái a cigány kultúra alakjait és mozzanatait kínálják fel értelmezésre, nagyon aprólékosan kidolgozott szimbólumrendszerrel, színhasználattal és kompozíciókkal. A kötet tárgy kivitelezése és megjelenése – csakúgy, mint a szerző többi verseskötetének kiadásakor – gyönyörű. A letisztultságot és egységet kifejező, változatlan design azoknak is szembeötlő lehet, akik nem foghatták kezükbe a legutóbb megjelent *Csöndet* vagy a szerző többi kötetét. Különleges formátuma, minimális színhasználata,

jó minőségű papírja, és a képverseknek, grafikáknak szánt oldalak nyomtatása nagy igényességről tanúskodik.

Izgalmas filológiai kérdéseket vet fel a kötet összeállításának ideje, strukturáltsága és az eredeti kötetekben való megjelenéshez képest átszerkesztett részei (például a *Csönd* szövegei pontosan követik az 33 eredeti kötetkompozíciót, azonban más cím alatt szerepelnek itt, de a *Holtak arca fölél* széttagolt, és teljesen más szervezőelv mentén alakul a gyűjteményben), és a kötetben szereplő versek átdolgozásainak jelölése (néhol a kritikai kiadás igényességével).² Az, hogy Bari a kötetben szépirodalmi és képzőművészeti alkotásai mellett összegyűjti és rendszerezi alkalmi írásait is (megnyitászöveg, ajánló/reflexió, esszé), emelett a műveiről szóló írások válogatott bibliográfiáját, életrajzát, publikációs listáját is közli, némiképp szokatlan módja egy életműkiadásnak. Úgy tesz, mint aki a távozásra csomagol, és a teljesség igényével szeretne átadni mindent, amit valaha írt. *Utószavának és Öninterjújának*³ közvetlensége anekdotikus jelleget ugyan nem ölt, de végtelenül személyes mozzanatokat foglal magában. Az e szövegekből kiolvasható személyesség karaktere más, mint a versek lírai énjének személyesége, és ez akár zavarba is hozhatja az olvasót.

Szokás kritikákat grandiózus jóslatokkal és kijelentésekkel zárni – de Bari életműkötetének erre nincs szüksége. Erős, szívós, egyedi és jelentéssel teli költészet. Egyedül az olvasók (sokkal több olvasó) türelmes, kitartó és átlakessült figyelmére van még szüksége, hogy véletlenül se kelljen művészetének háttérbe szorulnia egy újabb felfedezés idejéig. (*Kalligram, Bp., 2019*)

¹ BORBÉLY András, *Mese az ősi igazságtalanságról* (<https://litera.hu/irodalom/publicisztika/mese-az-osi-igazsagtalansagrol.html> utolsó elérés: 2020.06.30.)

² Gondolok itt néhány vers lábjegyzetére, amelyekben a szerző lexikonjellegű magyarázatokat ad (például *Vajda János közkatona imája...*, az *Öninterjú*ban több helyütt), változásokat tüntet fel (például *Szabadság*), illetve az *Utószó* végén található, saját költészetére vonatkozó keletkezéstörténetekre.

³ Az *Öninterjú*val kapcsolatban egy izgalmas értelmezői szempontot BECK Zoltán vetett fel *Bari-összes* című recenziójában (<https://www.es.hu/cikk/2020-03-13/beck-zoltan/bari-osszes.html> utolsó elérés: 2020.06.30.)